

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ ΕΝ Τῇ ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚῃ

II

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ Π.ΔΙΑΘΗΚΗΣ

A'

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΩΣ ΘΕΙΟΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑ

Υ Π Ο

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ

3. Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. Διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐρεύνης πρὸς διακρίβωσιν τῆς κατὰ τὴν Π. Διαθήκην θέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δημιουργίᾳ καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ ἀπομένει ὁ προσδιορισμὸς τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου¹. Πρόδηλον ἐξ ἄλλου εἶναι ὅτι, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν ἐν τῇ προηγουμένη παραγράφῳ ἐξετασθεῖσαν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ² ἀποτελεῖ θεμελιῶδες πρόβλημα τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π. Διαθήκης, εἰς ὃ ἐπίσης ἀναφέρεται τὸ πολλάκις ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ μνημονευθὲν ἐρώτημα «τί ἐστὶν ἄνθρωπος;»³, ὡς μάλιστα διατυπῶνται τοῦτο ὑπὸ τῆς Σοφίας Σειράχ: «Τί ἄνθρωπος καὶ τί ἡ χρῆσις αὐτοῦ;»⁴. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐτι ἀφήσωμεν πρὸς στιγμὴν κατὰ μέρος τὰ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐρεύνης ταύτης ἤδη ἐκτεθέντα ἐν σχέσει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου, εὐλόγον, νομίζομεν, εἶναι τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ τίς ὁ τελικὸς σκοπὸς καὶ διῆ καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀναζητήσωμεν κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἐν ταῖς δυοῖν βασικαῖς πηγαῖς τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π. Διαθήκης⁵, μάλιστα δὲ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ θεολογικωτέρᾳ τούτων⁶, ἐνθα, ὡς εἶδομεν, ἐκτίθεται καὶ τὸ θεῖον σχέδιον περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Πράγματι δέ, ὡς ἐπανειλημμένως ἤδη ὑπεδηλώθη, ἐκεῖ προσδιορίζεται ὁ τε τελικὸς σκοπὸς καὶ ὁ θεῖος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἅτινα, μεθ' ὅσα ἰδίᾳ κατὰ τὴν φιλολογικὴν ἐξέτασιν τῆς θεμελιώδους ἐν προκειμένῳ φράσεως **יְהִי אֱדָמוּ (1) יְהִי אֱדָמוּ** («κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν») διεπιστώθησαν⁷, ἐγκαινται εἰδικώτερον κυρίως εἰς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» (**יְהִי אֱדָמוּ**), ὡς ἀκριβῶς εἶδομεν ἐν τοῖς πρόσθεν, ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐγκνεται εἰς τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (**יְהִי אֱדָמוּ**)⁸.

Θὰ ἐπρεπεν ὁμοῦ νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ἐν μέρῳ παλαιότερων ἐρμηνευτῶν, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τῆς συγχρόνου διεθνοῦς ἐρεύνης τῆς Π. Διαθήκης οὐ μόνον παραθεωρεῖται ἡ τοιαύτη ἐννοια τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ὅρου **יְהִי אֱדָמוּ**

1. Ἐνταῦθα παραπέμπομεν εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν σχετικὴν βιβλιογραφίαν ἐν τόμ. ΑΖ', σελ. 205, ὑποσημ. 1.

2. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ἰδίᾳ G. HARBSMEIER, *Ressemblance avec Dieu et pédagogie de l' image de l' homme* (ἐν: RHPR-39, σελ. 129-142), 1959, J.S. GUERRA, *Origen y destino del hombre según la Biblia* (CBb 4), Buenos Aires 1960², ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς παρουσίας ἐρεύνης μνημονευθησόμενα ἔργα.

3. Ψαλμ. 8⁶.

4. Σοφ. Σειρ. 18¹, πρβλ. ἐπίσης Ἰώβ 7¹¹ ἐξ., Ψαλμ. 144³ ἐξ. κλπ.

5. Γεν. 1²⁶ ἐξ., 2⁷ ἐξ.

6. Γεν. 1²⁶.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 207 ἐξ., ἰδίᾳ δὲ σελ. 210 ἐξ., 214 ἐξ.

8. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 225 ἐξ.

(«καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)»)¹, ἀλλά, λίαν χαρακτηριστικῶς, ἀγνοεῖται σχεδὸν τελείως καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ κατὰ τὴν Π.Διαθήκην σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου². Ταῦτα δὲ βεβαίως ἰσχύουν κατ' ἀρχὴν διὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους ἐρευνητὰς τῆς Π.Διαθήκης, οἵτινες, ὡς ἤδη καὶ ἀνωτέρω ὑπεδηλώθη, δὲν μένουν ἀνεπηρέαστοι ἐκ τῆς περὶ ἀνθρώπου δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Μεταρρυθμίσεως³. Ἐν τούτοις ὅμως τὴν οὐδόλως ἄμοιρον δογματικῆς ἐπιδράσεως γραμμὴν ταύτην τῆς προτεσταντικῆς ἐπιστήμης ἀκολουθοῦν κατὰ πόδας σήμερον καὶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἐρμηνευταί⁴. Ἐκ δὲ τῶν συγχρόνων θεολόγων τῆς Π.Διαθήκης εὐάριθμοι καὶ δὴ εἰς τὰ δάκτυλα τῆς μιᾶς χειρὸς μετρούμενοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται πως εἰς τὸ ἐνταῦθα ἐξεταζόμενον θεμελιῶδες πρόβλημα τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς τε Π.Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ τῆς Βίβλου καθ' ὅλου καὶ ἀρκοῦνται συνήθως εἰς διαπιστώσεις ἀπλῶς καὶ μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐκφραζόμενον διὰ τοῦ «κατακυριεύσατε» καὶ «ἄρχετε»⁵ ἐνδοκόσμιον, ὡς ὑπεδηλώθη, σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ πάλιν περιορίζονται εἰς τὴν ἔξαρσιν τῆς σημασίας τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ὡς τοῦ κατὰ τὴν Π.Διαθήκην προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου⁶. Ἐξαιρέσιν πάντως ἀξίαν ἰδιαίτερας μνείας ἐνταῦθα ἀποτελοῦν οἱ ἡμέτεροι Β.Βέλλας καὶ Π.Μπρατσιώτης, οἵτινες ἐν σχετικαῖς μελέταις αὐτῶν δὲν ἀντιπαρέρχονται τὸ πρόβλημα τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν Π.Διαθήκην⁷, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ E.Jacob⁸, H.Kosma-

1. Προχειρῶς παραπέμπομεν ἐνταῦθα εἰς τὰς προμνημονευθείσας χαρακτηριστικὰς ἐπόψεις ἐρευνητῶν τινῶν τῆς Π.Διαθήκης, περὶ ὧν βλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΖ', σελ. 212, ὑποσ. 4,5, σελ. 214έξ., ὑποσ. 9 κλπ.

2. Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ W.EICHRÖDT, *Theologie des A.T.*, τόμ. II/III, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἀσχολεῖται ἐιδικώτερον πως περὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

3. Ὑπενθυμίζομεν ὅσα σχετικῶς παρατηρήσαμεν ἀνωτέρω, τόμ. ΔΖ', σελ. 215, ὑποσ. 3. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ τοιαύτη δογματικὴ προκατάληψις ὠδήγησε καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν ἀρνησιν τῆς γνησιότητος τῆς αὐθεντικῆς διδασκαλίας τῆς Π.Διαθήκης περὶ τῆς «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ-δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς δῆθεν προελθούσης ἐξ ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως, ἐφ' ὅσον δὲν μνημονεύεται ἀλλαγῆς τῆς Π.Διαθήκης εἰ μὴ μόνον ἐν Γεν. 1_{26,27}, 5_{1,3}, 9₆ καὶ ἐν Σοφ.Σολ. 2₂₈, Σοφ.Σειρ. 17₃. Ταῦτα, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὑπεστήριξε καὶ ὁ E.LEHMANN, *Skabt i Guds billede (LUA)*, Lund 1918, ἰδίᾳ σελ. 11έξ., 17. Πρὸς τούτους ὅμως πρβλ. καὶ κατωτέρω.

4. Περιορίζομεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν μνείαν τῶν συγγραψάντων θεολογίαν τῆς Π.Διαθήκης, P.HEINISCH, *Theologie des A.T.* καὶ P.van IMSCHOOT, *Théologie de l' Ancien Testament*, τόμ. II.

5. Γεν. 1₂₈, πρβλ. Γεν. 1₂₈.

6. Οὕτω π.χ. ὁ P.van IMSCHOOT, μν. ἔργ., σελ. 39έξ. κ.ά.

7. Β.ΒΕΛΛΑΣ, Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Π.Διαθήκην, σελ. 8έξ., πρβλ. ὅμως καὶ τὴν σχετικὴν παρατήρησιν αὐτοῦ ἐν σελ. 9, ὑποσημ. 1 καὶ Π.Ι.ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ, Ἡ πρὸ Χριστοῦ παιδαγωγία, Ἀθήναι 1965, σελ. 7έξ., ἐνθα οὗτος δέχεται τὴν ἐνταῦθα ὑποστηριζομένην ἔνοιαν τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ».

8. *Théologie de l' Ancien Testament*, κεφ. Η. 1' IMITATION DE DIEU, PRINCIPE DE LA VIE MORALE ET SPIRITUELLE (σελ. 141έξ.), ἐνθα ἀρχεται

1a¹ και δὴ και ὁ Martin Buber², ἐξετάζοντες τὸ πρόβλημα τῆς ἐν τῇ Π.Διαθήκῃ ιδέας τῆς μιμήσεως τοῦ Θεοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ ἐν ἀρχῇ τῆς παραγράφου ταύτης διατυπωθεῖσα ἡμετέρα, παραδοσιακὴ ἄλλως τε, ἔποψις οὐδόλως εἶναι ἀυθαίρετος, ἐφ' ὅσον ἐρεῖδεται ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ φιλολογικῆς ἐξετάσεως τοῦ ὅρου **וְנִתְּמַדְּ** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)») ³ και δὴ εὐρίσκειται ἐν ἀπολύτῳ συμφωνίᾳ πρωτίστως μὲν πρὸς τὴν β' θεμελιώδη ἀνθρωπολογικὴν πηγὴν, εἶτα δὲ και πρὸς ἅπαντα τὰ σχετικὰ δεδομένα ὀλοκλήρου τῆς Π.Διαθήκης, ἐνθα μάλιστα, ὡς θέλωμεν και κατωτέρω διαπιστώσει, ἐμμέσως και δὴ και ἀμέσως οὐ μόνον ἐπιβεβαιουῖται ἡ ὑπαρξίς συγκεκριμένου τελικοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ και πιστοῦται ἡ κατ' οὐσίαν σύμπτωσις τοῦ ὑπὸ τῶν λοιπῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων και δὴ και τῆς β' διηγῆσεως προσδιοριζομένου τελικοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς α' διηγῆσεως διὰ τοῦ **וְנִתְּמַדְּ** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)») καθοριζόμενον σκοπόν. Ἐντεῦθεν τὸ ἔργον ἡμῶν ἐν προκειμένῳ ἐγκτεται εἰς δύο τινά, ἦτοι πρῶτον μὲν εἰς τὴν διακρίβωσιν τῆς βαθυτέρας ἐννοίας τοῦ ὅρου **וְנִתְּמַדְּ** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)»), δευτερον δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς τε β' ἀνθρωπολογικῆς διηγῆσεως και τῶν λοιπῶν μαρτυριῶν τῆς Π.Διαθήκης ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἤδη ἐξεταζόμενον πρόβλημα.

Πρὶν ἢ χωρήσωμεν ὅμως εἰς τὰ περαιτέρω, θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπαναλάβωμεν ἅπαξ ἔτι, ὅτι ἡ ἔρευνα τῶν σχετικῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων δέον ἀπαραιτήτως νὰ γίνῃ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀντιστοιχῶν μαρτυριῶν τῆς Κ.Διαθήκης. Ἐπιφυλασσόμενοι δὲ κατωτέρω νὰ ἐπικαλεσθῶμεν χαρακτηριστικὰς τινὰς σχετικὰς μαρτυρίας αὐτῆς, ἀρκούμεθα ἐνταῦθα νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ἡ Κ.Διαθήκη οὐ μόνον δὲν ἀγνοεῖ τὴν περὶ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» (**וְנִתְּמַדְּ**), ὡς τοῦ τελικοῦ σκοποῦ και θείου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου

αὐτοῦ διὰ τῆς ἐξῆς παρατηρήσεως: «Si la nature de l' homme peut être définie par le thème de l' image de Dieu, sa fonction peut être qualifiée comme une imitation de Dieu».

1. Nachfolge und Nachahmung Gottes, I. Im griechischen Denken (ἐν: AS TI 2, σελ. 38-85), 1963, II. Im jüdischen Denken (ἐν: ASTI 3, σελ. 65-110), 1964. Διὰν χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐξῆς ὁμολογία τοῦ συγγραφέως, ἥτις ἐμφανίζει τὴν προδηλωθεῖσαν ἐπίδρασιν τοῦ δόγματος ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς Π.Διαθήκης: «Das reformatorische Denken machte die Kluft zwischen Mensch und Gott eher noch tiefer». Καὶ πράγματι ὁ εἰρημένος ἐρευνήτης δέχεται μόνον τὴν ὑπαρξίν τῆς ιδέας τῆς μιμήσεως και οὐκ τῆς ὁμοιωσεως πρὸς τὸν Θεὸν ἐν τῇ Παλαιᾷ και τῇ Καινῇ Διαθήκῃ.

2. Nachahmung Gottes (ἐν: Kampf um Israel, σελ. 68-83), Berlin 1933, πρὸς τοῦτους πρβλ. και ἀνωτέρω, τόμ. AZ', σελ. 221, ὑποσημ. 1.

3. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. AZ', σελ. 210ἐξ., 214ἐξ.

διδασκαλίαν τῆς Π.Διαθήκης, ἀλλὰ παραλαβοῦσα αὐτήν καὶ δὴ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν ὄρον «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» (ⲙⲓⲛⲗⲏⲛⲛⲟⲩⲛⲛⲟⲩⲛ), ὡς ἐμφαίνει ἡ μνεία αὐτοῦ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἰδίᾳ ἐν ταῖς καθολικαῖς ἐπιστολαῖς τῆς Κ.Διαθήκης¹, ἡρμήνευσε καὶ συνεπλήρωσε αὐτήν. Καὶ ἐν προκειμένῳ δηλ. ἡ Κ.Διαθήκη συνεχίζουσα καὶ ὀλοκληροῦσα τὴν ὑπερφυσικὴν θείαν ἀποκάλυψιν τῆς Π.Διαθήκης ὑποδεικνύει τὴν αὐθεντικὴν ἔννοιαν τοῦ βαρυσημάντου ἀνθρωπολογικοῦ ὄρου **ⲛⲛⲏⲙⲟⲩⲛⲛⲟⲩⲛ** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέρων)»), ὅστις καὶ ἀποτελεῖ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ παραγράφῳ ἀναληφθείσης ἐρεύνης, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν προδηλωθέντων δύο σημείων τῆς ὁποίας καὶ χωροῦμεν ἐφεξῆς.

Οὕτως, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον σημεῖον, δηλ. εἰς τὴν διακριβώσιν τῆς βαθυτέρας ἐννοίας τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ὄρου **ⲛⲛⲏⲙⲟⲩⲛⲛⲟⲩⲛ** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέρων)»), ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο εὐοδοῦται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συμπερασμάτων τῆς ἐν τοῖς πρόσθεν ἀναλυφθείσης φιλολογικῆς ἐξετάσεως τοῦ εἰρημένου ὄρου καὶ ἐν συναρτήσει βεβαίως πρὸς τὸν ἤδη ἀναλυθέντα ὄρον **ⲛⲛⲙⲗⲏⲛⲛⲟⲩⲛ** («κατ' εἰκόνα ἡμετέρων»), μεθ' οὗ, ὡς εἴπομεν, τὸ **ⲛⲛⲏⲙⲟⲩⲛⲛⲟⲩⲛ** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέρων)») καὶ ἀρρήκτως συνδέεται. Ἐπὶ δὲ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ὑπογραμμίζομεν τὴν καὶ ἀνωτέρω² ἐπισημανθεῖσαν βαθυτέραν τῶν δύο τούτων θεμελιωδῶν ἀνθρωπολογικῶν τῆς Π.Διαθήκης ὄρων ἐννοιολογικὴν σχέσιν, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀναμφιβόλως ὑφισταμένην ἀλληλεξάρτησιν, ὡς ὑπεμφαίνει ἡδη αὐτῇ ἢ οὐδόλως τυχαία συμπαραθέσις των ἐν τῷ κυρίῳ ἀνθρωπολογικῷ χωρίῳ τῆς ἀ' διηγήσεως³. Ἀλλὰ περὶ τῆς τοιαύτης σχέσεως τῶν ὑπ' ὄψιν δύο-ὄρων-θα-ὀμιλήσωμεν-καὶ-εὐθύς-κατωτέρω.

Ἐχοντες λοιπὸν ὡς ἀφετηρίαν τὰ συμπεράσματα τῆς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ φιλολογικῆς ἐξετάσεως, συμφώνως πρὸς τὰ ὅποια τὸ **ⲛⲛⲏⲙⲟⲩⲛⲛⲟⲩⲛ** ἀποδίδεται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ «πρὸς ὁμοίωσιν μεθ' ἡμῶν»⁴, εὐρισκόμεθα κατ' ἀρχήν, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀποδόσεως, ἐνώπιον εὐλόγως ἀνακυπτόντων βασικῶν ἐρωτημάτων, ἅτινα ἀναφέρονται 1) εἰς τὸ πρότυπον τῆς «ὁμοιώσεως» (ⲏⲙⲟⲩⲛⲛⲟⲩⲛ), 2) εἰς τὸ ὑποκείμενον αὐτῆς, 3) εἰς τὴν φύσιν τῆς «ὁμοιώσεως» (ⲏⲙⲟⲩⲛⲛⲟⲩⲛ) ταύτης καὶ 4) εἰς τὸ ποῦ

1. Οὕτω, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὑπενθυμίζομεν ἐνταῦθα καὶ τὸ χωρίον Ἰακ. 3^ο («Ἐν αὐτῇ ἐλλογοῦμεν τὸν Κύριον καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γεροντάς»).

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΖ', σελ. 224έξ. καὶ σελ. 571.

3. Γεν. 1^{2α}.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΖ', σελ. 222έξ.

ἔγκειται αὕτη καὶ δὴ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐπιτεύξεως αὐτῆς. Ὑπενθυμίζομεν δ' ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐξέτασις τοῦ σχετικοῦ χωρίου τῆς α' διηγήσεως, ἐνθα ἀπαντᾷ τὸ **ἰη' ἰη' ἰη'** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)»), ὑπέδειξεν ὅτι ἐν τῷ ἐκεί ἐκτιθεμένῳ θείῳ σχεδίῳ περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου σαφῶς προσδιορίζεται ὡς τὸ πρότυπον μὲν τῆς «ὁμοιώσεως» (**ἰη' ἰη'**) αὐτὸς ὁ Θεός, ὡς τὸ ὑποκειμένον δ' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος καὶ μάλιστα ὁ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (**ἰη' ἰη' ἰη'**) δημιουργηθὴς ἄνθρωπος. Τὰ δύο ταῦτα θεμελιώδη δεδομένα ὀδηγοῦν ἅμα καὶ εἰς τὸν ἀσφαλῆ καθορισμὸν τῆς φύσεως τῆς «ὁμοιώσεως» (**ἰη' ἰη'**), ἥτις, συμφώνως πρὸς τὰ ἤδη διαπιστωθέντα κατὰ τὴν διακρίβωσιν τῆς ἐννοίας τοῦ **ἰη' ἰη' ἰη'** («κατ' εἰκόνα ἡμετέραν»)¹, ἐξαρτᾶται πρωτίστως καὶ κυρίως ἐκ τῆς φύσεως τοῦ προτύπου, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου αὐτῆς.

Ὅθεν δικαιοῦμεθα ἀνεπιφυλάκτως νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει αὐτῆ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ δευτέρον λόγον ἡ συγγενεύουσα πρὸς τὸν Θεὸν πνευματικὴ φύσις τοῦ, ὡς εἶδομεν, ἐντεῦθεν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (**ἰη' ἰη' ἰη'**) δημιουργηθέντος ἀνθρώπου, καθορίζουν ἐπακριβῶς καὶ τὴν φύσιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν «ὁμοιώσεως» (**ἰη' ἰη'**) τοῦ ἀνθρώπου, ἄρα δὲ καὶ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)» (**ἰη' ἰη' ἰη'**) ἀναφέρεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ πνεύματος, ἐφ' ὅσον δῆλα δὴ καὶ ἐν προκειμένῳ ἰσχύουν ἐξ ἴσου ὅσα ἀκριβῶς διεπιστώθησαν ἐν τοῖς πρόσθεν¹ περὶ τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (**ἰη' ἰη' ἰη'**). Ἄλλως τε ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (**ἰη' ἰη' ἰη'**) καὶ οὐχὶ ὡς «εἰκόνας Θεοῦ» (**ἰη' ἰη' ἰη'**)² εἰσάγει εἰς τὴν τοιαύτην κατανόησιν τῆς ἐννοίας τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» (**ἰη' ἰη'**) ὡς τοῦ τελικοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ θείου προορισμοῦ τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (**ἰη' ἰη' ἰη'**) δημιουργηθέντος ἀνθρώπου. Τὰ μόλις ἐκτεθέντα ὅμως ἐπιμαρτυροῦν τὴν καὶ ἀνωτέρω ὑπογραμμισθεῖσαν ἐννοιολογικὴν σχέσιν καὶ ἀλληλεξάρτησιν τῶν δύο θεμελιωδῶν ἀνθρωπολογικῶν ὄρων τῆς Π. Διαθήκης, ἥτοι τοῦ τε **ἰη' ἰη' ἰη'** («κατ' εἰκόνα ἡμετέραν») καὶ τοῦ **ἰη' ἰη' ἰη'** («καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)»). Ἡ δὲ σχέσις αὕτη καὶ ἀλληλεξάρτησις τῶν ὄρων τούτων ἐγκειται κυρίως εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ «καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)» προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τὴν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»

1. Ἠρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. Α'Ζ', σελ. 316εξ.

2. Ἠρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. Α'Ζ', σελ. 209εξ., 216εξ., 223εξ., 554εξ. κλπ.

δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἃ ἐξ ἄλλου καὶ ἔπεται αὐτοῦ κατὰ τὴν συμπαράθεσιν τῶν ἐν τῷ περιλαλήτῳ βασικῶ χωρίῳ Γεν. 126, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἢ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου αἰτιολογεῖται ἀπολύτως καὶ ἄρα καὶ διαφωτίζεται καὶ κατανοεῖται πλήρως μόνον διὰ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς τοῦ συμφώνως πρὸς τὸ θεῖον σχέδιον τελικοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ θεοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἄνευ τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» εἶναι ἀκατανόητος καὶ ἀστήρικτος ἢ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀκριβῶς ἀκατανόητος καὶ ἄσκοπος εἶναι ἢ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἄνευ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ».

Ἄρα μόνον διὰ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ἀποκτᾶ τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» τ' πλήρες αὐτοῦ νόημα καὶ περιεχόμενον, ὡς καὶ ἀντιστρόφως, δηλ. μόνον διὰ τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» ἀποκτᾶ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» τὸ πλήρες αὐτοῦ νόημα καὶ περιεχόμενον. Τοῦτο δὲ διότι ἢ β α θ υ τ ἔ ρ α ἔ ν ν ο ι α τ οῦ εἰ ρ η μ ἔ ν ο υ χ ω ρ ί ο υ, ἔνθα συμπαράτιθενται οἱ δύο ἀλληλεξαρτώμενοι καὶ δὴ καὶ ἀλληλοδιαφωτιζόμενοι ὅροι, εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα» αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἐπιτύχη οὗτος τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ».

Ἐν ὅψει τῶν ἀνωτέρω διαπιστωθέντων εἶναι δυνατὸν, νομίζομεν, νὰ καταλήξωμεν ἐνταῦθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ μὲν τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δηλοῦται τὸ «εἶναι» τοῦ ἀνθρώπου, διὰ δὲ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», φύσει καὶ θέσει προϋποθέτοντος καὶ δὴ καὶ αἰτιολογοῦντος ἅμα τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», ἐμφαίνεται τὸ «δυνάμει εἶναι» τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν δέ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, κατανοεῖται ἔτι μᾶλλον καὶ τὸ λελογισμένον καὶ σκόπιμον τῆς τε συμπαράθεσεως καὶ τῆς ἐκάστοτε μεμονωμένης χρήσεως τῶν ὄρων «κατ' εἰκόνα» (כְּצַבֵּר) καὶ «καθ' ὁμοίωσιν» (תְּוֹמֵי) Θεοῦ ἐν τοῖς σχετικοῖς ἀνθρωπολογικοῖς χωρίοις τῆς Π. Διαθήκης¹. Οὕτω νομίζομεν ὅτι ἐν Γεν. 126 οἱ εἰρημένοι δύο ὅροι ἀπαντοῦν ὁμοῦ διότι ἐκεῖ ἐκτίθεται τὸ θεῖον σχέδιον περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ προδιαγράφεται τὸ «εἶναι» καὶ τὸ «δυνάμει εἶναι» αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ Γεν. 127, ἐπειδὴ γίνεται λόγος περὶ τοῦ «εἶναι» τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ, δηλ. περὶ τοῦ ὅποιος ἤδη «εἶναι» ὁ δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος, ἀναφέρεται μόνον τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», ἐφ' ὅσον μόνον αὐτὸ ἀπέβη γεγονός. Ἐξ ἄλλου ἐν Γεν. 51 χρησιμοποιεῖται μόνον τὸ **כְּצַבֵּר תְּוֹמֵי** («καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ») ², ἵνα ὑπογραμμισθῇ ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεθεὶς τελικὸς σκοπὸς καὶ θεῖος τοῦ ἀνθρώπου προορισμός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οὗτος, διὰ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ συντελεσθείσης πτώσεώς του, παρεξέκλινε καὶ, διαφθορείσης τῆς φύσεως αὐτοῦ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω

1. Πρὸβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΖ', σελ. 217ἔξ.

2. Ὡς γνωστὸν τὸ κείμενον τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ἔχει «κατ' εἰκόνα Θεοῦ».

ὅτι χαρακτηριστικῶς ἀναφέρει τὸ Γεν. 53, ἔνθα ἡ δευτέρα συμπάρθεσις, κατήνησε καὶ νὰ γεννᾷ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ «κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ», (מְצַב עֵצָה וְתוֹמָה)¹, ἦτοι νὰ μεταβιβάσῃ² οὐχὶ πλέον τὸ ἀρχέγονον «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ἀλλὰ τὸ διὰ τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ σφραγισθὲν καὶ ἀχρειωθὲν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ τὸ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀμβλυθὲν «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ».

Ἀπαραίτητον ὅμως εἶναι νὰ διευκρινισθῇ ἐνταῦθα ποῦ κατὰ τὴν Π. Διαθήκην ἔγκειται εἰδικώτερον τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς ὁ τελικὸς σκοπὸς καὶ ὁ θεῖος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, τ.ἔ. εἰς τὴν ἀκριβοῦς συνίσταται ἢ κατὰ τὰ μόλις διαπιστωθέντα ἀναφερομένη εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ πνεύματος «ὁμοιώσεις» (תוֹמָה) τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δὴ καὶ τίνι τρόπῳ ἐπιτυγχάνεται αὕτη. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀνωτέρω ἐπισημανθείσης ἐννοιολογικῆς σχέσεως καὶ ἀλληλεξαρτήσεως τῶν ἀνθρωπολογικῶν ὄρων «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» καὶ κατὰ λογικὴν αὐτῆς ἀκολουθίαν, εἰς ἀσφαλῆ συμπεράσματα ἀγόμεθα, νομίζομεν, πρωτίστως ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ δεδομένα τῆς σχετικῆς ἐρεύνης περὶ τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»³, ἰδίᾳ δὲ τὰ περὶ τῶν συστατικῶν⁴ καὶ τῶν θεμελιωδῶν αὐτοῦ ἐκδηλώσεων⁵. Οὕτως, ἵνα μὴ ἐκταθῶμεν εἰς ἄλλας λεπτομερείας, ἀρκούμεθα ἐν προκειμένῳ εἰς τὴν ὑπόμνησιν τῶν ἐξῆς δύο σπουδαίων σημείων, ἦτοι πρῶτον μὲν ὅτι, συμφώνως πρὸς τὴν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ γενομένην διαπίστωσιν⁶ περὶ τῆς ὑφισταμένης θεμελιώδους διαφορᾶς μεταξὺ «εἰκόνας Θεοῦ» (עֵצָה וְתוֹמָה) καὶ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» (עֵצָה וְתוֹמָה) καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχετικῶν τῆς Π. Διαθήκης μαρτυριῶν, καταδεικνύεται ἢ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ οὐχὶ ὡς «εἰκόνας Θεοῦ». Δεῦτερον δ' ὅτι ὡς ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον τοῦ γεγονότος τούτου καὶ ἅπαντα τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα καὶ δὴ θεῖα προνόμια τοῦ ἀνθρώπου, ἐμφαίνοντα τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πνευματικὴν συγγένειαν αὐτοῦ καὶ διακρίνοντα ἅμα τοῦτον αὐστηρῶς ἀπὸ τῶν λοιπῶν τῆς ἐξαήμερου κτισμάτων, ἀποτελοῦν οὐσιώδη συστατικὰ στοιχεῖα καὶ θεμελιώδεις ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργηθέντος «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ οὐχὶ ὡς «εἰκόνας Θεοῦ». Δῆλα δὴ, ὡς ἤδη ἐν τοῖς πρόσθεν ὑπεδηλώθη, τὰ εἰρημμένα συστατικὰ στοιχεῖα καὶ αἱ θεμελιώδεις ἐκδηλώσεις ὑπάρχουν ἐν τῷ ἀν-

1. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 222.

2. Ἐνταῦθα εὐρηγται, νομίζομεν, αἱ ρίζαι τῆς περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος διδασκαλίας, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ περὶ κληρονομικότητος ἀντίληψις τῆς Π. Διαθήκης. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 218.

3. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 225έξ., ἰδίᾳ δὲ σελ. 366έξ.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 556έξ.

5. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 559έξ.

6. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 24, ὑποσημ. 2.

θρόπῳ, τοῦλάχιστον ἐν βαθμῶ ἀναλόγῳ καὶ σαφῶς προσδιοριζομένῳ ὑπὸ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐν αὐτῷ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ»¹. Συμφώνως δὲ πρὸς τὰ σχετικὰ τῆς Π.Διαθήκης δεδομένα, τὰ ἐν τῇ προηγηθείσῃ παραγράφῳ ἐξετασθέντα συστατικὰ ταῦτα στοιχεῖα καὶ αἱ θεμελιώδεις ἐκδηλώσεις, εἰς ἃς εἶδομεν ὅτι ἀναλύεται τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», ἐπιδέχονται ἀνάπτυξιν καὶ δὴ καὶ τελείωσιν, ὡς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὑποδηλοῖ ἤδη καὶ αὐτὴ ἡ ἀφήγουσα τοιαῦτα περιθώρια δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς «καλοῦ λίαν»².

Προφανῶς λοιπὸν τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ἀφορᾷ εἰδικώτερον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελείωσιν τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ». Ἐν ἄλλοις δὲ λόγοις ἀβιάστως καταλήγει τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς ὀτελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς τὴν ὅσον ἔνεστιν πληρესτέραν προσέγγισιν τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» πρὸς τὸ εἰσαυτοῦ πρότυπον, ἤτοι πρὸς αὐτὴν τὴν «εἰκόνα Θεοῦ» καὶ τὴν ἐντεῦθεν «ὁμοίωσιν» τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις καὶ εἶναι τὸ πρότυπον τῆς «εἰκόνας» αὐτοῦ³. Τοῦτο ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ μόνον διὰ τῆς ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως καὶ τελείωσης τῶν ἔνεκα τῆς «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργίας αὐτοῦ ἐν τινι μόνον βαθμῶ ὑπαρχόντων ἐν τῷ ἀνθρώπῳ συστατικῶν στοιχείων καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀπορρεουσῶν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐρειδομένων θεμελιωδῶν ἐκδηλώσεων τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ». Πράγματι δὲ ὁ ἀνθρώπος δημιουργηθεὶς «κατ' εἰκόνα», ἅμα δὲ καὶ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ἔχει ἐντεῦθεν αἰώνιον καὶ δὴ σύμφυτον καὶ αὐτὸ τοῦτο θεῖον προορισμὸν τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν «ὁμοίωσιν» αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἄλλως τε διαθέτει οὗτος, ὡς ἐκ τοῦ ἐν αὐτῷ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαραίτητα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἐφόδια, οὐ μόνον ἐμμέσως ὑπὸ τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» προσανατολιζόμενος πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀμέσως μάλιστα φερόμενος καὶ δὴ καὶ παρορμώμενος καὶ προοριζόμενος διὰ τὴν τοιαύτην «ὁμοίωσιν» πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὸ τοῦ κατασφραγίσαντος δίκην ἀνεξαλείπτου θείας σφραγιδος τὴν ὅλην αὐτοῦ πνευματικὴν ὑπαρξιν καὶ προσωπικότητα «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ».

Πρὸς τούτοις ὅμως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παροραθῆ ἐν προκειμένῳ τὸ γεγονός ὅτι, ὡς ἤδη ὑπεδηλώθη, εἰς τὴν ἐνταῦθα ὑποστηριζομένην θεώρησιν τῆς ἐννοίας τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ὁδηγεῖ ἐν πολλοῖς καὶ ἡ προηγηθεῖσα ἐπὶ μέρους ἀνάλυσις τῶν συστατικῶν τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», ἰδίᾳ δὲ αἱ προεξετασθεῖσαι θεμελιώδεις ἐκδηλώσεις αὐτοῦ, δηλ. τὸ κοινωνι-

1. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 553έξ., ἰδίᾳ δὲ σελ. 555έξ.

2. Γεν. 1₃₁.

3. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν «εἰκόνα Θεοῦ» (עִלְמִיּוֹת אֱלֹהִים) βλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ',

κόν¹, τὸ δημιουργικόν² καὶ τὸ ἀρχικόν³, τὰ ὁποῖα, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, ἀρκούντως σαφῶς μαρτυροῦνται ὑπὸ τῆς ἀ' ἀνθρωπολογικῆς διηγήσεως, ἔνθα ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ». Ἡ σχετικὴ μάλιστα ἔρευνα τῶν εἰρημένων τριῶν θεμελιωδῶν ἐκδηλώσεων ὑπέδειξε συγκεκριμένα σημεῖα ἐπαφῆς⁴ τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» πρὸς τὸ ἐν αὐτῷ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», εἰς ὃ, ὡς διὰ γεφύρας, καὶ ἄγουν τὰ σημεῖα ταῦτα. Ἀρκεῖ δ' ἐνταῦθα νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰ ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ διαπιστωθέντα, εἰδικώτερον τὸ μὲν κ ο ι ν ω ν ι κ ὸ ν ἐκφράζεται καὶ ὡς μεταφυσικὴ ἀνησυχία καὶ διαρκῆς φορὰ, καὶ δὴ καὶ αἰωνία, ἅμα δὲ καὶ ἐσωτέρα πνευματικὴ ἐξάρτησις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεόν⁵, ἐμφυτεύσαντα τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐγγράψαντα τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐπιταγὴν ὡς ἐμφυτον ἠθικὸν νόμον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου· τὸ δὲ δ η μ ι ο υ ρ γ ι κ ὸ ν δὲν στρέφεται μόνον πρὸς τὸν ἕξω, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἔσω κόσμον τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ ἔχει ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ πεδίου⁷, ἐντεῦθεν δὲ προσλαμβάνει τὴν ἐννοίαν τῆς τε αὐτογνωσίας καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοκαλλιεργείας, δηλοῦν τὴν ἐμφυτον τάσιν καὶ ροπήν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τελείωσιν διὰ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς του ἀναπτύξεως. Τέλος τὸ ἀ ρ χ ι κ ὸ ν ὡς τὸ ἐπιστέγασμα καὶ ὡς ἡ συμπερίληψις ἀπάντων τῶν τε συστατικῶν στοιχείων τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ τῶν θεμελιωδῶν αὐτοῦ ἐκδηλώσεων, προβαλλόμενον ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ ὡς ὁ εἰδικώτερος καὶ δὴ ἐνδοκόςμιος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου⁸ προϋποθέτει τὴν αὐτοκυριαρχίαν⁹ τούτου διὰ τῆς καθυποτάξεως τῆς ὑλικῆς αὐτοῦ φύσεως εἰς τὴν συγγενέουσαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ αὐστηρῶς διακρίνουσαν τὸν ἀνθρωπὸν ἀπὸ τῶν ζῴων πνευματικὴν αὐτοῦ φύσιν.

Ὅθεν συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω διαπιστωθέντα δικαιούμεθα, νομιζόμεν, νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ πνεύματος «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς ὁ σύμφυτος πρὸς τὸν αἰώνιον θεῖον προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου τελικὸς αὐτοῦ σκοπός, ἔχει σ α φ ῆ καὶ δὴ καὶ ἔ κ τ υ π ο ν ἠ θ ι κ ὸ ν χ α ρ α κ τ ῆ ρ α. Καὶ περαιτέρω ἐν αὐτῇ τῇ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου δέον νὰ ἀναζητηθοῦν αἱ ἐντὸς αὐτοῦ βαθέως ἐνυπάρχουσαι ρίζαι τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ». Οὕτω δέ, ὡς προεῖρηται¹⁰, τὸ ἐμφαινὸν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» αἰτιολογεῖται πλήρως καὶ δὴ καὶ

1. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. Α' 2', σελ. 560εξ.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 564εξ.

3. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 568εξ.

4. Προχειρῶς ἐνταῦθα βλ. τόμ. ΑΖ', σελ. 562εξ., 564, 568, 571.

5. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 563.

6. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 561.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 565, πρβλ. σελ. 566.

8. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 568.

9. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 570.

10. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 23, 25.

διαφωτίζεται, ἀποκαλύπτει τὸ ἀληθὲς αὐτοῦ νόημα καὶ περιεχόμενον διὰ τοῦ τοιαύτην βαθυτέραν ἐννοιαν ἔχοντος «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὅπερ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ θεόζευκτος γέφυρα τοῦ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ὑφισταμένου ἠθικοῦ καὶ ὀντολογικοῦ χάσματος, τῆς ὁποίας ὅμως γεφύρας ἡ χρῆσις ἐναπόκειται εἰς τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐρχόμεθα πλέον εἰς τὸ δεύτερον τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς παραγράφου ταύτης¹ προσδιορισθέντων δύο σημείων τῆς παρουσίας ἐρεύνης, ὑπερ ἀφορᾷ εἰς τὴν διακρίβωσιν τοῦ κατὰ πρόσον τὰ ἀνωτέρω διαπιστωθέντα περὶ τῆς βαθυτέρας ἐννοίας τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ἀποτελοῦν τὴν αὐθεντικὴν διδασκαλίαν ὀλοκλήρου τῆς Π. Διαθήκης. Ἐν προκειμένῳ δ' ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὡς ἤδη καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ὑπεδηλώθη², ὁ οὕτως ὑπὸ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» σαφῶς διαγραφόμενος τελικὸς σκοπὸς καὶ θεῖος προορισμὸς τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργηθέντος ἀνθρώπου ἐπιβεβαιοῦται μὲν ὑπὸ τῆς β' ἀνθρωπολογικῆς διηγήσεως, πιστοῦται δ' ὅμως καὶ ὑπὸ πασῶν τῶν σχετικῶν τῆς Π. Διαθήκης μαρτυριῶν.

Οὕτως ἡ β' περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου διήγησις³, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, κατὰ τε τὴν ἀνάλυσιν αὐτῆς⁴ καὶ δὴ καὶ τὴν ἐξέτασιν τοῦ δημιουργικοῦ⁵, σαφῶς ἐπισημαίνει ὡς σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸ «εργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν»⁶. Περὶ δὲ τῆς βαθυτέρας πνευματικῆς καὶ δὴ ἠθικῆς ἐννοίας τῆς βαρυσημάντου λακωνικῆς ταύτης φράσεως ἱκανὰ ἤδη ἐλέχθησαν ἐν τοῖς πρόσθεν, ὥστε νὰ περιορισθῶμεν ἐνταῦθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πολιὰς ἀρχαιότητος δευτέρα αὕτη βασικὴ ἀνθρωπολογικὴ πηγὴ θέτει, νομίζομεν, τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς, ὡς καὶ ἡ πρώτη διήγησις, τελικὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ θεῖον αὐτοῦ προορισμόν, μὴ μνημονεύουσα μὲν αὐτοῦ ρητῶς, διδάσκουσα δ' ὅμως ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὴν διὰ τῆς μιμήσεως τοῦ θεοῦ προτύπου⁷ «ὁμοίωσιν» τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ἄξιον δ' ὑπο-

1. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 22.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 20, 22.

3. Γεν. 2, 4ξ.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΕ', σελ. 260ξξ.

5. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΖ', σελ. 565ξξ.

6. Γεν. 2, 15β.

7. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι εἰς αὐτὸ ἤδη τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δεόν νὰ ἀναζητηθῶν αἱ ὀντολογικαί, οὕτως εἰπεῖν, βάσεις τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου μιμήσεως τοῦ θεοῦ προτύπου, ὡς, πρὸς τοὺς ἄλλοις, δεικνύουν τὰ κατὰ τὸ θεῖον πρότυπον ὑπάρχοντα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κοινωνικόν, δημιουργικόν καὶ ἀρχικόν. Εἰδικώτερον δ' ἔσον ἀφορᾷ εἰς τὸ «εργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν» (Γεν. 2, 15β), ὑπενθυμίζομεν ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῇ α' καὶ δὴ καὶ τῇ β' ἀνθρωπολογικῇ διηγήσει ἐμφανίζεται ἐργαζόμενος. Οὕτως ἐν προκειμένῳ βλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΕ', σελ. 260ξξ., ὑποσημ. 8, τόμ. ΔΖ, σελ. 560, ὑποσημ. 3, καὶ σελ. 565, ὑποσημ. 9.

γραμμίσεως ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι ἡ εἰρημένη ἀνθρωπολογικὴ πηγὴ εἰσφέρει ἐν προκειμένῳ νέον σπουδαιότατον μάλιστα στοιχεῖον εἰς τὴν παρούσαν σύντομον ἔρευναν τοῦ θεμελιώδους ὅσον καὶ ἀκανθώδους προβλήματος τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, ἐννοοῦμεν τὸ στοιχεῖον τῆς μιμῆσεως, ὅπερ ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ ὕφ' ὅλων ἀναγνωριζομένῳ ὡς ἀρχαιοτάτῳ δευτέρῳ κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως προδιαγράφεται, ὡς ὁ μοναδικὸς τρόπος καὶ ἡ μόνη ὁδὸς ἡ ἀσφαλῶς ἔχουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν «ὁμοίωσιν».

* Ἄς ἴδωμεν ὅμως καὶ τὰς ἐκτὸς τῶν δύο περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου διηγήσεων, λοιπὰς σχετικὰς ἐν προκειμένῳ μαρτυρίας τῆς Π. Διαθήκης.

Ἐν πρώτοις τὰ ἀνωτέρω περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐκτεθέντα πιστοῦνται ἐμμέσως μὲν, ἀλλὰ λίαν εὐγλώττως ὑπὸ σειρᾶς χωρίων τῆς Π. Διαθήκης, ἐν οἷς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, μνημονευτέοι ἐνταῦθα ἰδίᾳ οἱ ἐν τῷ περιγράφοντι τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου κεφ. 3 τῆς Γενέσεως¹ πράγματι ἀποκαλυπτικοὶ λόγοι: «ἔσεσθε ὡς Θεοὶ»², οἵτινες τίθενται, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ στόμα τοῦ ὄφρα. Τοὺς δὲ λόγους τούτους ἀπευθύνει ὁ Διάβολος πρὸς τὸν «κατ' εἰκόνα» καὶ δὴ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» πρωτόπλαστον ἐσκεμμένως καὶ σκοπίμως καὶ μάλιστα ἀφ' ἐνὸς μὲν ἵνα ἐκκαύσῃ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἵνα στρεβλώσῃ τελείως τὴν πρὸς μίμησιν καὶ «ὁμοίωσιν» πρὸς τὸν Θεὸν ἔμφυτον τάσιν τοῦ ἀνθρώπου, παρερμηνεύει τὴν ὀρθὴν βαθυτέραν ἔννοιαν αὐτοῦ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», τὴν σημασίαν τοῦ ὁποίου ἀποδεικνύεται ἐνταῦθα ὅτι ὁ Διάβολος ἐπακριβῶς διέγνωσε καὶ κατενόησεν.

Ἐξ ἴσου ἀποκαλυπτικὸν ὅμως εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον τῆς ἐν τοῖς πρόσθεν³ μνημονευθείσης ἐνότητος τῆς βίβλου τοῦ Ἰεζεκιήλ: «Τάδε λέγει Κύριος· Ἄνθ' ὧν ὑψώθη σου ἡ καρδιά, καὶ εἶπας Θεὸς εἰμι ἐγώ, κατοικίαν Θεοῦ κατώκηκα ἐν καρδίᾳ θαλάσσης, σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ Θεὸς καὶ ἔδωκας τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ»⁴. Ἀσφαλῶς δὲ τὸ σπουδαιότατον τοῦτο χωρίον συνδέεται ἐννοιολογικῶς πρὸς τὸ προηγηθέν, τοῦ ὁποίου εὐλόγως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῆ ὡς μόνον ὡς τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ διαφωτιστικὸν ἐρμηνευτικὸν αὐτοῦ σῶγιον, ἐφ' ὅσον εἶναι προφανές ὅτι τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ Ἰεζεκιήλ σαφῶς ὑπαινίσσεται τὸν ἤδη πεπτωκότα ἐκ τῆς παραδεισιακῆς αὐτοῦ καταστάσεως καὶ ἀπολέσαντα τὰ θεῖα δῶρα τῆς ἀρχεγόνου δικαιοσύνης⁵ πρῶτον ἄνθρωπον καὶ δὴ ὑπεμφαίνει τὰ βαθύτερα αἷτια

1. Ὡς ἤδη εἰσαγωγικῶς ἐξετέθη ἡ πτῶσις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ἡ ἀρχέγονος κατὰστασις αὐτοῦ δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὰ θέματα τοῦ παρόντος πρώτου τμήματος τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π. Διαθήκης, ἀλλὰ θέλουσιν ἐξετασθῆ εἰς τὸ δεύτερον αὐτῆς τμήμα. Βλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΕ', σελ. 241.

2. Γεν. 3, (οὕτως ἀποδίδουν ἐπιτυχῶς οἱ Ο' τὸ ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ὑπάρχον **וְהָיִיתֶם כִּלְמוֹתֵי אֱלֹהִים**).

3. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΖ', σελ. 574, ὑπόσημ. 8.

4. Ἰεζ. 28, πρβλ. Ἰεζ. 28, εἰς., εἰς.

τῆς διαφορᾶς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τῆς κακοδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου¹. Ὁφείλεται δ' αὕτη ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος ὑπέκυψεν εἰς τὸν πειρασμὸν καὶ περιφρονήσας τὴν θείαν ἐντολὴν ἀπελάττισε τὴν δυνατότητα πραγματώσεως τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ, δηλ. τὴν πρὸς τὸν Θεὸν «ὁμοίωσιν», ἐπιτυχανομένην διὰ τῆς ὑπακοῆς πρὸς τὸν Θεόν, τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῶν ὡς ἐκ τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, τῆς ἀσκήσεως τῆς αὐτοκυριαρχίας², τῆς αὐτοκαλλιιεργείας καὶ δὴ τῆς ἐκ μέρους αὐτοῦ μιμήσεως τοῦ Θεοῦ, ἀντὶ δὲ τῆς συμμόρφου πρὸς τὸ θεῖον σχέδιον περὶ τῆς δημιουργίας τελειώσεως αὐτοῦ, ἐπέλεξε τὴν διὰ τῆς κακῆς χρήσεως τοῦ αὐτεξουσίου αὐτοῦ καὶ τῆς παραβάσεως καὶ διαστρεβλώσεως τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ἐξομοίωσίν του πρὸς τὸν Θεόν³.

Πρὸς τούτοις ὅμως δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀγνοηθῇ ἐνταῦθα καὶ τις διαφωτιστικὴ δευτεροκανονικὴ μαρτυρία. Πρόκειται περὶ τοῦ ἀνωτέρου παρατεθέντος⁴ χωρίου Σοφ.Σολ. 223, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ναὶ μὲν ἐκεῖ δὲν μνημονεύεται ρητῶς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς ὁ τελικὸς τοῦ ἀνθρώπου σκοπὸς καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ προορι-

1. Ἐν ὄψει τῶν χωρίων Γεν. 3₈, Ἰεζ. 28₂ ἐξ., εἶναι δυνατόν, νομιζόμεν, νὰ κατανοηθῇ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐνότητος Σοφ.Σειρ. 15_{11-17,20}, ἥτις ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Μὴ εἶπης ὅτι διὰ Κύριον ἀπέστην
 ἃ γὰρ ἐμίσησεν, οὐ ποιήσει.
 Μὴ εἶπης ὅτι αὐτὸς μὲ ἐπλάνησεν
 οὐ γὰρ χρεῖαν ἔχει ἀνδρὸς ἁμαρτωλοῦ.
 Πᾶν βδέλυγμα ἐμίσησε Κύριος,
 καὶ οὐκ ἔστιν ἀγαπητὸν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν.
 Αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν ἄνθρωπον
 καὶ ἀρῆκεν αὐτόν ἐν χειρὶ διαβουλίῳ αὐτοῦ.
 Ἐὰν θέλῃς, συντηρήσεις ἐντολὰς
 καὶ πίστιν ποιῆσαι εὐδοκίας.
 Παρέθηκέ σοι πῦρ καὶ ὕδωρ·
 οὐ ἂν θέλῃς, ἐκτενεῖς τὴν χειρὰ σου.
 Ἐναντὶ ἀνθρώπων ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος
 καὶ ὁ εὐδοκία, δοθήσεται αὐτῷ.....
 Οὐκ ἐνετείλατο οὐδενὶ ἀσεβεῖν
 καὶ οὐκ ἔδωκεν ἄνεσιν οὐδενὶ ἁμαρτάνειν».

Ἡ ἐνότης αὕτη προϋποθέτει τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» (πρβλ. Σοφ.Σειρ. 15_{11α}), ὡς ἐπίσης καὶ τὸ (ἐν Γεν. 2_{16β}) «ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν» (πρβλ. Σοφ.Σειρ. 15₁₅).

2. Ἐνταῦθα προχείρως βλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΖ', σελ. 570, ὑποσημ. 3 καὶ τὰ ἐκεῖ μνημονευόμενα πράγματι διαφωτιστικὰ χωρία, πρὸς ἃ πρβλ. Γεν. 3_{19β}.

3. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ τοὺς οὐχὶ ἄνευ δόσεώς τινος πικρᾶς εἰρωνείας θείου λόγου ἐν Γεν. 3₂₂, ὡς καὶ τὴν ἐν Ψαλμ. 49_{13,21}, χαρακτηριστικὴν χρῆσιν τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν ρίζαν τοῦ **תוֹמָה** («ὁμοίωσις») ρήματος **תָּמַד** (I) («ὁμοιωῶ»), περὶ ἧς βλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΖ', σελ. 241, ὑποσημ. 7.

4. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΖ', σελ. 368 ἐξ. κλπ.

σμός, ἀλλὰ ταῦτα ὑποδηλοῦνται, νομίζομεν, διὰ τοῦ λακωνικοῦ ἐκεῖνου «ἐπ' ἀφθαρσία»¹, ὅπερ σαφῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου. "Ὅπως δὴποτε περὶ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς τοῦ «ἐπ' ἀφθαρσία», ἐπιβεβαιουμένης ἐμμέσως καὶ ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῆς θείας ἐντολῆς πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους, συνηγορεῖ ἤδη ἢ ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ ὑπάρχουσα διδασκαλία περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ὡς «εἰκόνας τῆς αἰδιότητος»¹ τοῦ Θεοῦ². "Ὅθεν συμφώνως πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς πρὸς τὸ πρῶτον ἀνθρώπινον ζεύγος θείας ἐντολῆς³, ὡς αὕτη ἐπαναλαμβάνεται μὲν διὰ στόματος τῆς γυναικὸς⁴ πρὸς τὸν ὄφιν, ἀναιρεῖται δὲ ὑπ' αὐτοῦ⁵, τὴν θεϊὸν προορισμόν, τοῦ ἔχοντος, ὡς διεπιστώσαμεν, ἀθάνατον τὴν «ψυχὴν»⁶ ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ ἢ «ἀφθαρσία»⁷, νοουμένη καὶ αὕτη ὡς ἐπακόλουθον καὶ ἀπόρροια τῆς πραγματώσεως τοῦ τελικοῦ σκοποῦ αὐτοῦ⁸, δημιουργηθέντος ὡς «εἰκόνας τῆς αἰδιότητος»¹ τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλὰ καὶ περαιτέρω τὴν προσοχὴν ἐλκύει καὶ μακρὰ σειρὰ δυσκόλως ἀμφισβητουμένης σπουδαιότητος σχετικῶν τῆς Π.Διαθήκης χωρίων, ἅτινα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν μεταπτωτικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, οὐ μόνον προϋποθέτουν τὴν ἀνωτέρω περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ θείου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐκτεθεῖσαν διδασκαλίαν τῆς Π.Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπληροῦν καὶ δὴ καὶ διασαφηνίζουσι κύρια αὐτῆς σημεῖα. Ἐκ δὲ τῶν ποικίλων δεδομένων τούτων μόνον διὰ λόγους συστηματικούς διακρίνομεν ἐνταῦθα τρεῖς κυρίως ομάδας, αἵτινες οὐδόλως εἶναι ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας, ἀλλ' ἀντιθέτως

1. Σοφ.Σολ. 2₂₈α.

2. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΑΖ', σελ. 554εξ., ὑπόσημ. 4-7. Ἐν προκειμένῳ δὲ πρβλ. Β.ΒΕΛΛΑ, Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῆς Σοφίας Σολομῶντος, σελ. 14εξ.

3. Γεν. 2₁₆₋₁₇ («Καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων· ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγη, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκου καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε»). Πρβλ. περαιτέρω Γεν. 3_{11β,17}.

4. Γεν. 3₂₋₈.

5. Γεν. 3₄₋₆ («Καὶ εἶπεν ὁ ὄφιν τῇ γυναικί· οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἦδει γὰρ ὁ Θεὸς ὅτι ἐν ἡ ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν»).

6. "Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς «ψυχῆς» (ψῆ), βλ. προχείρως ἀνωτέρω,

τόμ. ΑΖ', ἰδίᾳ σελ. 371, ὑπόσημ. 3 καὶ σελ. 558, ὑπόσημ. 1.

7. Τὸ περὶ οὗτοῦ λόγος ἐνταῦθα χωρίον τῆς Σοφίας Σολομῶντος (2₂₈), ἀναφερόμενον περαιτέρω εἰς τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ καὶ δὴ εἰς τὰ αἴτια αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πτώσεως εἰς τὸ μέγιστον τῶν φυσικῶν κακῶν, δηλ. εἰς τὸν θάνατον, μαρτυρεῖ χαρακτηριστικῶς ἐπὶ ἀφθόνῳ διαβόλου θανάτου εἰσηλθόντος εἰς τὸν κόσμον» (Σοφ.Σολ. 2₂₄α).

8. Περὶ τοῦ προβλήματος τούτου θὰ γίνῃ λόγος καὶ κατωτέρω.

βαίνουν παραλλήλως. Ἐπὶ μιᾶς ἐκάστης τῶν ομάδων τούτων κρίνομεν σκόπιμον νὰ ρίψωμεν ἐφεξῆς ἔστω καὶ ταχὺ μόνον βλέμμα.

Ἡ πρώτη τῶν ομάδων τούτων ἀναφέρεται εἰς τὴν σειρὰν ἐκείνων τῶν χωρίων, ἔνθα ὁ Θεὸς ἀπευθυνόμενος εἰς σαφῶς προσωπικὸν τόνον πρὸς τὸν περιούσιον αὐτοῦ λαὸν καὶ δὴ τὰ ἀποτελοῦντα τοῦτον ἐπὶ μέρους ἄτομα¹, μεθ' ὧν συνῆψε τὴν σωτηριώδη διαθήκην, ἐν κατακλεῖδι ἐπισφραγίζει τοὺς ὅρους αὐτῆς διὰ τῆς ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ ἱστορίᾳ τῆς σωτηρίας τῆς Π. Διαθήκης ἀδιακόπως ἐπαναλαμβανομένης θείας ἐπιταγῆς: «Ἄγιοι ἔσεσθε, — ὅτι ἐγὼ ἅγιος, Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν»². Τὸ βαρυσήμαντον τοῦτο θεῖον προσκλητήριον ἐπαναφέρει τὸν πεπτωκότα ἄνθρωπον ἔναντι τῶν ἡθικῶν αὐτοῦ εὐθυνῶν διὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προκαθορισθέντος τελικοῦ σκοποῦ καὶ θεοῦ προορισμοῦ καὶ θέτον ἐνώπιον τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως αὐτὸν τὸν Θεόν, ὡς τὸ πρότυπον πρὸς «ὁμοίωσιν», ὑποδεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅτι ἡ μόνη ὁδὸς ἢ ἄγουσα αὐτὸν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τελικοῦ αὐτοῦ σκοποῦ καὶ θεοῦ προορισμοῦ του εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς μιμήσεως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Εὐλόγως δὲ ἡ εἰρημένη θεία ἡθικὴ ἐπιταγὴ τῆς Π. Διαθήκης ὑπενθυμίζει τὴν οὐ μόνον κατὰ τὸ νόημα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν φραστικὴν διατύπωσιν παράλληλον θεῖαν ἡθικὴν ἐπιταγὴν τῆς Κ. Διαθήκης, δηλ. τὸ ἐπίσης ἐν κατακλεῖδι ἐπισφραγίζον τοὺς ἐν τῇ «ἐπὶ τοῦ ὅρους ὁμιλία» διατυπωθέντας ὅρους τῆς Καινῆς Διαθήκης βαρυσήμαντον προσκλητήριον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους: «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν»³. Σημειωτέον ὅτι τὴν ἀνωτέρα ὑπογραμμισθεῖσαν βαθυτέραν σχέσιν καὶ δὴ καὶ σύμπτωσιν τῆς θείας ἐπιταγῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἐμμέσως ἐπισημαίνει, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ὁ Ἀπ. Πέτρος, ὅστις ἐπαναλαμβάνει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνταῦθα θεῖαν ἐπιταγὴν, ὡς αὕτη ἕως διατυπῶνται ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ: «Ὡς τέκνα ὑπακοῆς, μὴ συζηματιζόμενοι ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε, διότι γέγραπται ὅτι ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος»⁴. Ὅτι δ' ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει τὸ «ἅγιοι ἔσεσθε»² τῆς Π. Διαθήκης, ὡς ἀκριβῶς καὶ τὸ «ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι»³ τῆς Κ. Διαθήκης, δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ αὐτως εἰπεῖν περιφραστικῶς καὶ διὰ λόγους παιδαγωγικοὺς ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον⁵ διατυπούμε-

1. Τοῦτο, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐμφαίνει καὶ τὸ χωρίον Λευιτ. 19₈, πρβλ. Λευιτ. 19_{2β}.

2. Λευιτ. 19_{2β} (בְּכִתְּבֶיךָ יְהוָה יִגְדֶּלְךָ בְּיָדָיִךָ וְיִהְיֶיךָ מִשְׁפָּרְקֶיךָ), πρβλ. Λευιτ.

11_{44,46}, 20_{7,20}, 21₈ κλπ.

3. Ματθ. 5₄₈.

4. Α' Πέτρ. 1₁₄₋₁₆.

5. Θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ὑπογραμμίσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι τὸ «κατ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς ὁ τελικὸς σκοπὸς καὶ ὁ θεῖος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἅπαντ' ῥητῶς μόνον ἐν τῇ ἔξαγ-

νον «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς ὁ τελικὸς σκοπὸς καὶ ὁ θεῖος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὲν εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ εἴπωμεν. Τοῦτο ἄλλως τε σαφέστατα ἐπιμαρτυρεῖ, νομίζομεν, ἰδίᾳ καὶ τὸ ἀκόλουθον χωρίον τῆς καθολικῆς ἐπιστολῆς Ἰωάννου: «*Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὐπω ἐφανερώθη τι ἐσόμεθα. Οἶδαμεν ὅτι ἐὰν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν. Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ ἀγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς ἐκεῖνος ἀγνός ἐστιν*»¹. Ὅτ' ἐπρεπε δὲ νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἡ γνωστὴ ἐκ τῆς Π. Διαθήκης ὁδὸς τῆς μιμήσεως τοῦ Θεοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν «ὁμοιώσεως» αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀγνωστος ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ, ἐφ' ὅσον ἐκεῖ αὕτη ρητῶς μάλιστα διδάσκεται καὶ ἀναπτύσσεται τελείως².

Ἐξ ἄλλου τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν χωρία τῆς Π. Διαθήκης, τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα, ἀναφέρονται εἰς τὴν σειρὰν τῶν πρὸς τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου θείων ἐντόνων ἠθικῶν παρορμησεων, αἵτινες ἐπίσης συνεχῶς ἐπαναλαμβάνονται δι' ὅλης τῆς Π. Διαθήκης. Αἱ θεῖαι αὗται παρορμησεις σαφῶς μὲν προϋποθέτουν τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὑπεθυμίζουσιν δὲ τὴν προμνημονευθεῖσαν θείαν ἐπιταγὴν³, τῆς ὁποίας μάλιστα εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῶν καὶ ὡς παραλλαγαὶ ἐπιβεβαιῶσαι τὸ ἤδη ἐκτεθὲν νόημα αὐτῆς, ὅπερ καὶ καθιστοῦν ἔτι σαφέστερον. Πρόκειται περὶ τῶν θείων ἐντολῶν, ἔνθα δίκην κατηγορικῆς προστακτικῆς γίνεται κυρίως χρῆσις τῶν λίαν χαρακτηριστικῶν ὄρων: «ἀμεμ-

γελία τοῦ θεοῦ σχεδίου περὶ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀρχέγονον κατάστασιν αὐτοῦ. Λόγω ὅμως τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἐπακολούθων αὐτῆς, ἐν οἷς ἰδίᾳ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἀχρείαισι καὶ ἀμαρύωσις τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», περιλαμβανόντος, ὡς εἶδομεν, καὶ τὴν ἔμφυτον ἰδέαν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ τὸν σύμφυτον ἠθικὸν νόμον, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ἀμβλυσις καὶ ὁ σκοτισμὸς τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἔμφυτος φορὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ διαρκὴς αὐτοῦ τάσις πρὸς ἠθικὴν τελείωσιν ὑπνωσε καὶ ἐν πολλοῖς ἠτόνησε καὶ διεστράφη, ὥστε νὰ καταστῇ ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἡ ἔξωθεν καὶ δὴ ἡ ἄνωθεν ἀφύπνισις καὶ χειραγωγία τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου, ἵνα ἐπανέλθῃ οὗτος εἰς τὴν πρὸ τῆς πτώσεως κατάστασιν αὐτοῦ. Τὸ δ' ἔργον τοῦτο ἀναλαμβάνει ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τῆς συνάψεως τῆς μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ «διαθήκης», ἰδίᾳ δὲ διὰ τοῦ ἠθικοῦ νόμου αὐτῆς καὶ τῆς θείας ἐπιταγῆς, ὡς τοῦ ἐπιστεγάζματός αὐτοῦ.

1. Α' Ἰωάνν. 3₂₋₃.

2. Οὕτω, πρὸς τοῖς ἄλλοις, πρβλ. ἐνταῦθα ἰδίᾳ Ἐφεσ. 5₁₋₂ («*Γίνεσθε ὡν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ὑμᾶς...*»), Α' Κορινθ. 11₁ («*Μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ*»), πρβλ. Α' Θεσσαλ. 1_α κλπ. Ἐπίσης πρβλ. ἐν προκειμένῳ Α' Πέτρ. 2₁ («*Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμῶν, ἵνα ἐπικαιολοθήσῃτε τοῖς ἔργοις αὐτοῦ*»).

3. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 33, ὑποσημ. 2.

πος) (מִמֶּנִּי)¹, «τέλειος» (שָׁלֵם², מִמֶּנִּי)³, «δικαιοσύνη» (הַקְּדוּשָׁה⁴, קְדוּשָׁה)⁵, «εὐθύτης» (יָשָׁר⁶, יִשְׂרָאֵל)⁷, «ἀκακία» (טָהוֹר)⁸, «δυσότης» (חַסָּד)⁹, «ἔλεος» (רַחֲמִים)¹⁰, καὶ δὴ τοῦ ρήματος «ἀγαπῶ» (אָהַב)¹¹ κ.ἄ., ὡς π.χ. «γίνου ἄμεμπτος»¹², «τέλειος ἔση ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου»¹³, «ἔστωσαν αἱ καρδίαι ἡμῶν τέλειαι πρὸς Κύριον Θεὸν ἡμῶν καὶ ὁσίως πορεύεσθε ἐν τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ καὶ φυλάσσειν ἐντολάς αὐτοῦ...»¹⁴, «ποιεῖτε κρίσιν»¹⁵ καὶ δικαιοσύνην»¹⁶, «δικαιοσύνην ποιεῖ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου»¹⁷, «φύλασσε ἀκακίαν καὶ ἰδὲ εὐθύτητα»¹⁸, «εὐθνησον τὴν καρδίαν σου»¹⁹, «ἔλεον καὶ κρῖμα φυλάσσου καὶ ἔγγιζε πρὸς τὸν Θεόν σου διὰ παντός»²⁰, «ἔλεον καὶ οἰκτιρῶν μὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ»²¹ καὶ δὴ «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου»²² «καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν»²³ κλπ.²⁴. Σημειωτέον ὅτι οἱ ὅροι οὗτοι χρησιμοποιοῦνται καὶ προκειμένου περὶ

1. Γεν. 17₁.
2. I Βασ. 8₆₁, I Χρον. 28₉.
3. Δευτ. 18₁₃.
4. Ψαλμ. 106₈, Ὡσ. 10₁, Ἡσ. 56₁, Ἱερ. 22₈, πρβλ. Γωβ. 4₅, Σοφ. Σολ. 1, 9, κλπ.
5. Σοφον. 2₉, πρβλ. Ἡσ. 26₉ κλπ.
6. I Βασ. 9₄.
7. Ψαλμ. 37₃₇.
8. Ψαλμ. 37₃₇.
9. I Βασ. 9₄.
10. Ὡσ. 6₈, 12₇, Μιχ. 6₈, Ζαχ. 7₉ κλπ.
11. Λευιτ. 19_{18, 34}, Δευτ. 6₅, 10_{13, 11}, κλπ.
12. Γεν. 17₁.
13. Δευτ. 18₁₃.
14. I Βασ. 8₆₁, πρβλ. I Χρον. 28₉.
15. Οὕτως ἀποδίδουν οἱ Ὁ τὸ ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ὑπάρχον מִשְׁפָּטִים.
16. Ἱερ. 22₈, πρβλ. Ἡσ. 56₁, Ψαλμ. 106₈, Ἱεζ. 45₉, Σοφον. 2₉ κλπ.
17. Γωβ. 4₅.
18. Ψαλμ. 37₃₇.
19. Σοφ. Σειρ. 2₃, πρβλ. Σοφ. Σειρ. 2₈, ἐπίσης πρβλ. Ἱησ. Ν. 24₉ κλπ.
20. Ὡσ. 12₇, πρβλ. Ὡσ. 6₈, ἐπίσης πρβλ. Μιχ. 6₈ («Εἰ ἀνηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν; ἢ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρῖμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου;»).
21. Ζαχ. 7₉. Τὸ χωρίον τοῦτο εὐλόγως ὑπενθυμίζει τοὺς λόγους τοῦ Θεανθρώπου: «Γίνεσθε οἰκτιρῶνες, καθὼς ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτιρῶν ἐστίν» (Λουκ. 6₃₆).
22. Δευτ. 6₅, πρβλ. Δευτ. 30₂₀ («Ἀγαπᾶν Κύριον τὸν Θεόν σου, εἰσακούειν τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἔχεσθε αὐτοῦ») κλπ.
23. Λευιτ. 19₁₈ κλπ. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω, σελ. 271, ὑποσημ. 5.
24. Ἐνταῦθα πρβλ. τοὺς θείους λόγους πρὸς τὸν Σολομῶντα ἐν I Βασ. 9₄ («Καὶ σὺ ἐὰν πορευθῆς ἐνώπιον ἐμοῦ... ἐν ὁσιότητι καρδίας καὶ ἐν εὐθύτητι...»).

τοῦ Θεοῦ τῆς Π.Διαθήκης καὶ δὴ καὶ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν θείων αὐτοῦ ἐνεργειῶν. Καὶ τὰς διὰ τῶν ὄρων τούτων ἐκφραζόμενας ἀρετὰς λοιπὸν καλούμενος ὁ ἄνθρωπος τῆς Π.Διαθήκης νὰ ἐφαρμόσῃ δέον νὰ ἔχῃ ὡς πρότυπον πρὸς μίμησιν αὐτὸν τὸν Θεόν¹, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ καὶ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν «ὁμοιώσεως». Κατὰ ταῦτα αἱ εἰρημέναι θεῖαι παρορμήσεις, ἐμπερικλείουσαι ἀπάσας τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν ἠθικὴν καθήκοντολογίαν τῆς Π.Διαθήκης, εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν οὐ μόνον ὡς ἡ συγκεφαλαίωσις, ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ἠθικῆς τῆς Π.Διαθήκης, περὶ οὗ ἄλλως τε μαρτυρεῖ, νομίζομεν, καὶ τὸ γεγονός ὅτι τινὲς τῶν χρησιμοποιουμένων ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις ὄρων ἀπαντοῦν ὁμοῦ ἐν τῷ προμνημονευθέντι δευτεροκανονικῷ ἐκείνῳ χωρίῳ², ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν αἱ ἐν λόγῳ παρορμήσεις ἀποτελοῦν τὴν γέφυραν τὴν μεταγούσαν εἰς τὴν ἠθικὴν τῆς ἐν Χριστῷ τελειώσεως, πρὸς ἐκφρασιν τῆς ὁποίας μάλιστα αὐτὸς ὁ Κύριος παρέλαβεν ἐκ τῆς Π.Διαθήκης τὸν ὄρον «τέλειος»³, δίδων βεβαίως εἰς τοῦτον νέον νόημα καὶ ἀνυπέρβλητον εἰς πληρότητα ἠθικὸν περιεχόμενον. Δὲν θὰ ἔπρεπεν ὅμως νὰ παροραθοῦν ἐνταῦθα καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὰς προηγηθείσας θεῖαι παρορμήσεις, ὡς ἡ «προσέχε σεαυτῷ⁴ καὶ φύλαξον τὴν ψυχὴν σου σφόδρα...»⁵, ἥτις εὐλόγως ἐπαναφέρει εἰς τὸν νοῦν τὸ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐπανειλημμένως μνημονευθὲν «ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν»⁶ τῆς β' ἀνθρωπολογικῆς διηγῆσεως καὶ δὴ καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὸ ἤδη ἐκτεθὲν⁷ βαθύτερον αὐτοῦ νόημα.

1. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ καὶ E.JACOB, Théologie de l' Ancien Testament, σελ. 141ἔξ., ἐνθα οὗτος ὁμιλῶν περὶ τῆς μιμήσεως τοῦ Θεοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου παρατηρεῖ χαρακτηριστικῶς: «On peut aussi se demander si la formule »je suis Yahweh«, qui sert de conclusion à bien des lois lévites, n' exprime pas également qu' à la base de toute la législation se trouve le principe de l' imitation; cette législation qui culmine dans le »Tu aimeras ton prochain comme toi-même« (Lév. 19.18) applique sur le terrain humain la méthode de Dieu qui en créant l' homme à son image et en le revêtant d' une dignité semblable à la sienne, l' a aimé comme lui-même» (μν. ἔργ., σελ. 142).

2. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρετὰς κατὰ τὴν ἠθικὴν τῆς Π.Διαθήκης προχείρως βλ. ἐνταῦθα καὶ Π.Ι.ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ, Ἡ πρὸ Χριστοῦ Παιδαγωγία, σελ. 8ἔξ.

3. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, πρβλ. ἐνταῦθα Ματθ. 19.21 («Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι...»). Ἐν προκειμένῳ ὑπενομιζόμεν ἰδίᾳ τὰ χωρία Ματθ. 9.18 (ἐνθα ὁ Κύριος ἐπαναλαμβάνει αὐτοῦσιον τὸ προμνημονευθὲν χωρίον Ὡσ. 6.8), Λουκ. 6.38 (περὶ οὗ βλ. ἀνωτέρω, σελ. 35, ὑποσ. 21) καὶ δὴ Ματθ. 22.8ἔξ., Μάρκ. 12.28ἔξ., πρβλ. Λουκ. 10.28ἔξ. (ἐνθα ὁ Κύριος ἐπαναλαμβάνει αὐτοῦσια τὰ προαναφερθέντα χωρία Δευτ. 6.5 καὶ Λευιτ. 19.18γ).

4. Οὕτως ἀποδίδεται ὑπὸ τῶν Ο' ἡ φράσις **קָח** **לְךָ** **נַפְשְׁךָ** ἐν Δευτ. 4.9, 6.10, 8.11, 15.9, κλπ., πρβλ. Γωβ. 4.12,14.

5. Δευτ. 4.9 (**קָח** **לְךָ** **נַפְשְׁךָ** **וְשָׁמַרְתָּ**). Ἐν προκειμένῳ βλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΛΒ', σελ. 612, ὑποσ. 2,6.

6. Γεν. 2.16β.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 29ἔξ., ὑποσημ. 4ἔξ.

“Ὅσαν δ’ ἀφορᾷ εἰς τὴν τριτην ομάδα τῶν χωρίων τῆς Π.Διαθήκης, τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ ἐξεταζόμενον πρόβλημα, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, συμφώνως πρὸς τὰ νέα ταῦτα χωρία, ἡ πιστὴ τήρησις τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ «καθ’ ὁμοίωσιν Θεοῦ» προμνημονευθεισῶν θείων ἐπιταγῶν καὶ παρορμήσεων πρὸς τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τῆς συγκεφαλαιώσεως τῶν ἀρετῶν τῆς ἠθικῆς τῆς Π.Διαθήκης καὶ δὴ καὶ τοῦ ἐπιστεγάσματος αὐτῆς, ὀδηγεῖ εἰς τὴν πραγμάτων τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν πλήρωσιν τοῦ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ, ἀπόρροια τοῦ ὁποίου, ὡς ἤδη διεπιστώσαμεν, εἶναι καὶ ἡ «ἀφθαρσία»¹. Τοῦτο σαφῶς ἐκφράζει, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἰδίᾳ καὶ τὸ ἐξῆς λίαν διαφωτιστικὸν ἐν προκειμένῳ χωρίον τῆς Σοφίας Σολομώντος:

«Οἱ γὰρ φυλάξαντες ὁσίως τὰ ὅσια ὀσιωθήσονται,
καὶ οἱ διδασθέντες αὐτὰ εὐρήσουσιν ἀπολογίαν....

Λαμπρὰ καὶ ἀμάραντός ἐστιν ἡ σοφία....

Τὸ γὰρ ἐνθυμηθῆναι περὶ αὐτῆς φρονήσεως τελειότης,
καὶ ὁ ἀγρυπνήσας δι’ αὐτὴν ταχέως ἀμέριμος ἔσται....

Ἀγάπη δὲ τήρησις νόμων αὐτῆς,
προσοχὴ δὲ νόμων βεβαίωσις ἀφθαρσίας,
ἀφθαρσία δὲ ἐγγὺς εἶναι ποιεῖ Θεοῦ»².

Διαφωτιστικὸν ἐπίσης εἶναι τὸ χωρίον:

«Ἡ ἐλπίς αὐτῶν³ ἀθανασία πλήρης»⁴

ὡς καὶ τό:

«Τὸ γὰρ ἐπίστασθαι σε ὁλόκληρος δικαιοσύνη
καὶ εἰδέναι σου τὸ κράτος ρίζα ἀθανασίας»⁵.

“Ὅτι δὲ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα περὶ τῆς ἐννοίας τῆς τοιαύτης «ἀφθαρσίας» ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν αὐθεντικὴν διδασκαλίαν τῆς Π.Διαθήκης καὶ δὲν ὀφείλονται εἰς ἑλληνιστικὴν ἢ ἄλλην τινὰ ἐπίδρασιν ἐνισχύει, νομίζομεν, ἤδη αὐτῇ ἡ ἀρχαία μαρτυρία τῆς βίβλου τῆς Γενέσεως: «Καὶ εὐηρέστησεν⁶ Ἐνὸχ τῷ Θεῷ καὶ οὐχ ἠδρίσκετο, ὅτι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός»⁷, ἐν συνδυασμῷ μάλιστα

1. Σοφ.Σολ. 2₂₈, βλ. καὶ ἀνωτέρω, σελ. 31ἔξ.

2. Σοφ.Σολ. 6_{10,12}, 15_{15,18-19}. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ, Β.ΒΕΛΛΑ, Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῆς Σοφίας Σολομώντος, σελ. 18ἔξ., ἰδίᾳ ὑπόσημ. 4,5, πρβλ. σελ. 14ἔξ.

3. Ἐννοεῖται τῶν «δικαίων» (βλ. Σοφ.Σολ. 3₁).

4. Σοφ.Σολ. 3_{4β}.

5. Σοφ.Σολ. 15₃, πρβλ. ἐπίσης Σοφ.Σολ. 4₁, 8_{18,17} κλπ.

6. Ἐνταῦθα οἱ Ὁ ἀποδίδουν κατ’ ἐννοίαν τὸ ἐν τῷ Μασωρ. κειμένῳ ὑπάρχον $\eta\eta\eta$, πρβλ. ἐπίσης Γεν. 5_{23,6β}.

7. Γεν. 5₂₄, πρβλ. Σοφ.Σειρ. 45₁₈, Ἑβρ. 11₆ἔξ. Ἡ ἐννοία τοῦ χωρίου τούτου, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς «ἀφθαρσίας» (Σοφ.Σολ. 2₂₈) λεχθέντα δέον νὰ ἐξετασθοῦν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν περὶ τοῦ προβλήματος τοῦ θανάτου ἐκτεθέντων ἀνωτέρω, σελ. 31ἔξ., ὑποσ. 2,3, σελ. 32, ὑποσ. 4-7, ἴσως δὲ καὶ τοῦ χωρίου Ι Σαμ. 28₁₈ἔξ., Ψαλμ. 56₁₄, πρβλ. Ψαλμ. 116₃.

λιστα και πρὸς τὸ χωρίον: «Νῶε ἄνθρωπος δίκαιος, τέλειος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ τῷ Θεῷ εὐηρέστησε Νῶε»¹, ὅπερ και διευκρινίζει και αἰτιολογεῖ τὴν ἔκφρασιν «εὐηρέστησε τῷ Θεῷ»². Ἐν κατακλιεῖδι δὲ νομίζομεν, ὅτι ἐνταῦθα ἀναφέρονται ἐν τελευταία ἀναλύσει οἱ δίκην περιλήψεως πάντων τῶν περὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ και τοῦ θείου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ διαπιστωθέντων και μόνον ὑπὸ τὸ φῶς τούτων κατανοούμενοι ἔξῃς λόγοι:

«Ἐγὼ εἶπα Θεοὶ ἔστε
και υἱοὶ Ὑψίστου πάντες³.
Ἵμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε⁴
και ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων⁵ πίπτετε»⁶.

Οἱ πράγματι ἀποκαλυπτικοὶ λόγοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους μάλιστα λίαν χαρακτηριστικῶς θέτει ὁ ψαλμωδὸς εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς Π. Διαθήκης, ἐν ὅψει και τῶν προμνημονευθέντων χωρίων Γεν. 35⁷, Ἰεζ. 28²έξ.⁸, Ψαλμ. 86⁹, Σοφ. Σολ. 223²έξ.¹⁰, 93¹¹ και Σοφ. Σειρ. 171¹έξ.¹², δυνάμεθα, νομίζομεν, νὰ εἴπωμεν, ὅτι κρύπτουν τὴν λακωνικὴν μὲν, ἀλλ' αὐθεντικὴν ἐρμηνεῖαν τῆς ἐννοίας τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ»¹³.

1. Γεν. 6₉.

2. Πρβλ. Ἐβρ. 11,6έξ.

3. Ψαλμ. 82₈ (מִבְּלִבֵּי יוֹיֵלְךָ וּבְנֵי מַתְּךָ מִיְהִלָּה יִתְהַמְּנְנֵהָ), πρβλ. ἐν προκειμένῳ Ψαλμ. 8₆, 49_{18,21}α, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, τόμ. ΔΖ', σελ. 575, ὑποσ. 5, βλ. σελ. 576, ὑποσ. 2.

4. Ἡ φράσις αὕτη κατανοεῖται, νομίζομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πρὸς τὸν πεπτωκότα πρῶτον ἀνθρώπον περιφῆμων θείων λόγων ἐν Γεν. 3₁₀ («γῆ εἰ και εἰς γῆν ἀπελεύση»), ὑπὸ τὸ φῶς βεβαίως και τοῦ χωρίου Γεν. 6₈, ἐν συνδυασμῷ και πρὸς τὸ χωρίον Ψαλμ. 49_{18,21}.

5. Οὐχὶ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐνθυμηθῇ τις ἐν προκειμένῳ τὴν προμνημονευθεῖσαν ἐνότητᾶ Ἰεζ. 28₁έξ., ἥτις και διαφωτίζει τὴν ἐννοίαν τοῦ εἰρημένου ψαλμικοῦ χωρίου.

6. Ψαλμ. 82₇. Πρβλ. ἐν προκειμένῳ ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τοῦ φθορατοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑλικῆς φύσεως ἐν τῷ οικείῳ τόπῳ (ἀνωτέρω, τόμ. ΛΕ', σελ. 427έξ., 437έξ.), ἐνθα και χαρακτηριστικὰ σχετικὰ χωρία.

7. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 30, ὑποσ. 2.

8. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 30, ὑποσ. 4.

9. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΖ', σελ. 575, ὑποσ. 5, ἐπίσης πρβλ. ἐνταῦθα Ψαλμ. 49_{18,21}.

10. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 31έξ., 37.

11. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΖ', σελ. 570, ὑποσ. 1.

12. Πρβλ. ἀνωτέρω, τόμ. ΔΖ', σελ. 572, ὑποσ. 1.

13. Πρβλ. ἐνταῦθα Β.ΒΕΛΛΑ, Ἐπίσκοπος Ῥητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Ἀθήναι 1966², ἐνθα ὑπάρχει ἡ ἐξῆς παρατήρησις ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ψαλμ. 82₈.7: «Ἡ ἐννοία τοῦ στυ. ἐν τῷ ὁποίῳ ὁμιλεῖ ὁ Θεός, εἶναι ἡ ἐξῆς. Οἱ ἄνθρωποι θὰ ἠδύναγτο διὰ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἀγαθοῦ και τῆς ἐνασχίσεως τῆς δικαιοσύνης νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ θείου, γινόμενοι υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου. Τοῦτου ἀστοχῆσαντες ἀποθνήσκουν ὡς θνητοὶ» (μν. ἔργ. σελ. 25, ὑποσημ. 1).

Κατὰ ταῦτα ἐν συμπεράσματι δικαιούμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», ὡς ὁ σύμφυτος πρὸς τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» τελικὸς σκοπὸς καὶ θεῖος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ πράγματι τὴν διήκουσαν δι' ὅλης τῆς Π.Διαθήκης καὶ πολλαχῶς ἐν αὐτῇ μαρτυρουμένην θεϊαν διδασκαλίαν. Καὶ δὴ ὡς τελικὸς σκοπὸς καὶ θεῖος προορισμὸς τοῦ «βραχὺ τι παρ' ἀγγέλου ἐλαττωθέντος»¹ καὶ «ἐν τιμῇ ὄντος»² ἀνθρώπου, ἀρχικῶς μὲν καὶ συμφώνως πρὸς τὸ θεῖον σχέδιον³, ἅμα τῇ δημιουργίᾳ αὐτοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ», σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς προσδιορίζεται ἢ πρὸς τὸν Θεὸν «ὁμοίωσις» αὐτοῦ, εἶτα δέ, μετὰ τὴν πτώσιν⁴ καὶ τὰ γνωστὰ ἠθικὰ καὶ φυσικὰ ἐπακόλουθα⁵ διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἐν αὐτῷ ἀμβλυθὲν καὶ ὑπνώττον «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» διὰ τῆς θείας «διαθήκης» ἀφυπνίζεται καὶ καθορίζεται ἐκ λόγων παιδαγωγικῶν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, ὡς «ἅγιοι ἔσεσθε...»⁶ ἢ «τέλειος ἔση.....»⁷ κλπ. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸ ἀρχέγονον «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «Θεοὶ ἐστε...»⁸, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐν ὄψει τῶν ἤδη ἐξετασθέντων βαρυσημάντων χωρίων Γεν. 35, Ἰεζ. 282ἔξ., καὶ Ψαλμ. 86⁹, ὡς καὶ τῶν περὶ μιμήσεως τοῦ Θεοῦ ἐκτεθέντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τὸ φῶς πάντοτε τῶν γνωστῶν σχετικῶν μαρτυριῶν τῆς Κ.Διαθήκης. Ἐντεῦθεν τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ», δηλοῦν τὸν διὰ τῆς μιμήσεως τοῦ Θεοῦ ἐπιτυγχανόμενον τελικὸν σκοπὸν καὶ θεῖον προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀρκούντως ἐμφανῶς τίθεται, νομιζόμεν, ὡς τὸ θεμέλιον τῆς περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὀρθοδόξου χριστιανικῆς διδασκαλίας¹⁰, αἱ ρίζαι τῆς ὁποίας, κατ' ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν τῶν ὄσων ἀνωτέρω διεπιστάθησαν, δεόν νὰ ἀναζητηθοῦν πράγματι ἐν αὐτῇ τῇ Π.Διαθήκῃ καὶ δὴ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῆς περὶ τῆς «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, καλουμένου νὰ μιμηθῇ τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον δεόν νὰ ἔχη ὡς τὸ πρότυπον, ὥστε νὰ ἐπιτύχη τὴν πρὸς αὐτὸν «ὁμοίωσίν» του. Ἄς ἐπιτραπῇ δ' ἐν προκειμένῳ ἢ παρατήρησις, ὅτι ἡ τοιαύτη βαθυτέρα ἐννοία τοῦ **יְהוָה** δικαιοῦ πλήρως τὴν ὑπὸ τῶν Ο' διὰ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν (ἡμετέραν)» εὐστοχωτάτην

1. Ψαλμ. 80.

2. Ψαλμ. 49_{13α, 21α}.

3. Γεν. 1₂₆.

4. Γεν. 3.

5. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 30ἔξ., 32, ὑποσ. 7, σελ. 33, ὑποσ. 5.

6. Λευιτ. 19₂, πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 33, ὑποσ. 2.

7. Δευτ. 18₁₈, πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 35, ὑποσ. 13.

8. Ψαλμ. 82₆.

9. Πρβλ. ἀνωτέρω, σελ. 30, ὑποσ. 2,4, σελ. 38, τόμ. ΛΖ', σελ. 575, ὑποσ. 5.

10. Ἐνταῦθα παραπέμπομεν ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐργασίας τῶν Α.ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἡ περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μέχρι Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Ἀθήναι 1956 καὶ P.BRATSIOTIS, Die Lehre der Orthodoxen Kirche über die Theosis des Menschen (MKVAWLKB XXIII, 1), Brussel, 1961.

θεολογικήν αὐτοῦ ἀπόδοσιν, ἀποδεικνυομένης οὕτω καὶ πάλιν τῆς ἐπανειλημμένως κατὰ τὴν πορείαν τῆς παρουσίας ἐρεύνης ἐπισημανθείσης θεολογικῆς αὐτῶν διαισθήσεως¹, ἐφ' ὅσον πολλάκις καὶ δὴ ὁσάκις πρόκειται περὶ θεολογικῶν χωρίων οἱ Ο' δὲν ἀρκοῦνται πάντοτε εἰς ἀκριβολόγον μεταγλώττισιν τῶν ἐβραϊκῶν ὄρων, ἀλλὰ προβαίνουν εἰς κατ' ἔννοιαν ἀπόδοσιν καὶ λακωνικήν, θὰ ἐλέγομεν, ἐρμηνείαν αὐτῶν². Ὡς ἐκ τούτου δικαιολογεῖται ὁ προσφεύστατος ἀρχαῖος χαρακτηρισμὸς τῆς γεραρᾶς μεταφράσεως τῶν Ο' ὡς «*θεόθεν οἰκονομηθείσης ἐρμηνείας*»³.

* * *

Περατώσαντες ἤδη διὰ τῆς παραγράφου ταύτης καὶ τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ πρώτου τμήματος τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π. Διαθήκης, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα, ὅτι αὐτὴ ἡ Π. Διαθήκη, ἡ θέτουσα τὸ ἐρώτημα «*τί ἐστιν ἄνθρωπος;*»⁴, δίδει ἅμα καὶ τὴν αὐθεντικὴν ἀπάντησιν. Αὕτη δ' εὐρίσκεται λακωνικῶς διατυπωμένη ἐν τῷ θεολογικωτάτῳ καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπολογικὴν τῆς Π. Διαθήκης διδασκαλίαν βαρυσημάντῳ καὶ πράγματι θεμελιώδει χωρὶν Γεν. 126, ἐνθα τὸ πρῶτον διακηρύσσεται ἡ «*κατ' εἰκόνα Θεοῦ*» (עִֿיִן־לְיְהוָה אֱלֹהִים) καὶ «*καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ*» (תְּדֻמָּה עִֿיִן־לְיְהוָה) δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, καθοριζομένης οὕτως οὐ μόνον τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξίας, τοῦ τελικοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ θείου προορισμοῦ αὐτοῦ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τῆς καθ' ὅλου θέσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δημιουργίᾳ. Ὅθεν θὰ ἡδύνατό τις, οὐχὶ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, νὰ ὑποστηρίξῃ ἐν προκειμένῳ ὅτι ὁ ἄνθρωπος θὰ ἀπετέλει ἀπλῶς καὶ μόνον ὑλικὸν δημιούργημα, ἐὰν δὲν ἦτο «*κατ' εἰκόνα*» καὶ «*καθ' ὁμοίωσιν*» Θεοῦ· εἶναι δὲ «*κατ' εἰκόνα*» καὶ «*καθ' ὁμοίωσιν*» Θεοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς καὶ μόνον ὑλικὸν δημιούργημα, ἀλλ' εἶναι ἄνθρωπος, ὅστις ὅμως διακρίνεται ἀ-

1. Πρβλ. καὶ Ν.Ρ. ΒΡΑΤΣΙΟΤΙΣ, עִֿיִן־לְיְהוָה וְדִמּוּתוֹ. Ein Beitrag zur Erforschung der Sprache und der Theologie der Septuaginta (ἐν: VT, S, XV, σελ. 58-89), Leiden 1966.

2. Ἐν προκειμένῳ πρβλ. τὴν ἐν τοῖς πρόσθεν μνημονευθεῖσαν πραγματείαν τοῦ Ρ. ΒΕΝΟΥ, La Septante est-elle inspirée?, ὡς καὶ Π. Λ. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν Διαθήκην, Ἀθήναι 1937, ἰδίᾳ, σελ. 559έξ.

3. ΕΥΣΕΒΙΟΥ, Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευὴ Η', 1,7, ἐν ΒΕΠΕΣ, Τόμ. 25, σελ. 204, στίχ. 10. Πρὸς τοῦτους πρβλ. τὸν ἐξῆς χαρακτηρισμὸν τῆς εἰρημένης μεταφράσεως: «*Θεοῦ γὰρ ἦν βούλημα μεμελετημένον εἰς Ἑλληνικὰς ἀκοάς. Οὐ δὲ ξέρον ἐπισηνοῖα Θεοῦ...*» (ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, Στρωματεῖς Α', XXII, ἐν ΒΕΠΕΣ, τόμ. 7, σελ. 294, στίχ. 16-17).

4. Ψαλμ. 85, Σοφ. Σειρ. 18, πρβλ. Ἰώβ 7₁έξ., Ψαλμ. 144₉έξ. κλπ.

στηρῶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὄντολογικῶς καὶ ἠθικῶς, ἐκ τοῦ ὅτι ἐδημιουργήθη «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν» αὐτοῦ καὶ περαιτέρω εἶναι «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ εἶναι «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ».

Συνοψίζοντες δὲ τὰ τε ἐπὶ μέρους καὶ τὰ γενικὰ συμπεράσματα τῆς παρούσης ἐρεύνης ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς θείου δημιουργήματος, δικαιούμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ Α καὶ τὸ Ω τοῦ θείου τούτου δημιουργήματος ἀποτελεῖ ἡ κτίσις αὐτοῦ ἀφ' ἐνὸς μὲν «κατ' εἰκόνα», ἀφ' ἑτέρου δὲ «καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ. Καὶ δὴ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἔργον ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐδημιούργησεν τὸν ἄνθρωπον «καλὸν λίαν»¹ καὶ ἔθηκε τὰ ἀπαρασάλευτα θεμέλια διὰ τὴν τελείωσιν αὐτοῦ, τὸ τέλος ὅμως τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ἅμα δὲ καὶ τῆς καθ' ὅλου ὄρατῆς δημιουργίας προσδιορίζεται ὡς ἔργον οὐ μόνον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τοῦ «κατ' εἰκόνα» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν» αὐτοῦ θείου δημιουργήματος, προσκαλουμένου ἀπαύστως ὑπὲρ τοῦ θείου αὐτοῦ δημιουργοῦ διὰ τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» νὰ ἀποβῆ ἐν τέλει «θεῖος συνεργός»² καὶ δὴ συνδημιουργός τῆς τελειώσεως αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, μέσῳ δὲ ταύτης καὶ ὀλοκλήρου τῆς ὄρατῆς δημιουργίας.

Οὕτως ὁ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ κτισθεὶς διφυῆς καὶ δὴ «γῆγενής»³, ἀλλὰ καὶ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» καὶ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ἄνθρωπος ἴσταται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐνατενίζει πρὸς τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ διανοιγομένην πύλιν τοῦ αἰωνίου, τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Θείου, μεθ' οὗ δι' ἀρρήκτων δεσμῶν πνευματικῆς συγγενείας καὶ συνδέεται, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ αἰωνίως ἐξαρτᾶται καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον φύσει καὶ θέσει προσανατολίζεται καὶ κατατείνει. Ἐν κατακλείδι δὲ ἀνακαλοῦμεν εἰς τὴν μνήμην τὴν ἐπιγραμματικῶς συγκεφαλαιούσαν τὰ τελικὰ συμπεράσματα τοῦ παρόντος πρώτου τμήματος τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς Π. Διαθήκης βαθυστόχαστον ρήτραν, τὴν ἀποδοιδομένην εἰς τὸν Μ. Βασίλειον⁴, τὸ νόημα τῆς ὁποίας ἔχει ἐν ὀλίγοις ὡς ἐξῆς: Τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» εἶναι τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» δυνάμει, τὸ δὲ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» ἐνεργείᾳ⁵.

1. Γεν. 1_{β1}.

2. Πρβλ. ἐνταῦθα Α' Κορινθ. 3_ο («Θεοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε») πρβλ. Α' Θεσαλ. 3_τ, Πρὸς τούτοις πρβλ. καὶ Ἐφεσ. 2₁₀.

3. Σοφ. Σολ. 7₁, πρβλ. Ψαλμ. 49_β, Παροιμ. 2₁₈ κλπ.

4. Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς Α', Migne PG, τόμ. 30, στ. 32C.

5. Τὰς πατερικὰς θέσεις ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐνοιαν τοῦ «κατ' εἰκόνα ἡμετέρων καὶ καθ' ὁμοίωσιν» ἐπιφυλάσσομεθα νὰ παραθέσωμεν ἐν σχετικῷ μελετήματι, δημοσιευθησομένῳ λίαν προσεχῶς.